

لیلا انتظاری

کارآموز وکالت دادگستری

اوتانازیا (قتل از روی ترحم)

○ تعریف و مفهوم Euthanasia

واژه اوتانازیا ریشه در زبان یونانی دارد. [EU] به معنی خوب و Thanatos به معنای مرگ است. و اوتانازیا یعنی خاتمه دادن به زندگی توسط دیگری به درخواست صریح شخصی که مرگش حتمی است.^{۱*} اوتانازیا اعم است از خاتمه دادن به زندگی به نحو ارادی و غیرارادی. همانند بسیاری اصطلاحات اوتانازیا هم دارای معانی متعدد است و تمیز دادن آنها از یکدیگر دارای اهمیت بسیار.

۱. اوتانازیای غیرفعال (Passive)

این نوع اوتانازیا تسریع مرگ بیمار از طریق تغییر دادن برخی روشهای حمایتی و عدم دخالت در سیر طبیعی مراحل بیماری می باشد. برای مثال:

- حذف تجهیزات و وسایل حمایت کننده زندگی و عدم استفاده از آنها مثل خاموش کردن دستگاههای تنفسی.

- متوقف کردن مراحل درمانی. پزشکی مثل قطع داروها و...

- متوقف کردن تغذیه بیمار که زمینه را برای دِهیدارتِه شدن بدن و مرگ ناشی از

گرسنگی فراهم می کند.

- کمک نرساندن به بیمار قلبی که تپش قلبش متوقف شده است و اجازه دادن به مرگ

او، شاید رایج ترین شیوه در این نوع اوتانازیا دادن مقادیر زیادی مورفین به بیمار باشد.

- Definition of Euthanasia by the Netherlands state commission.

این روشها در مورد بیماران درمان ناپذیر اعمال می شود که دردهای جانکاه دارند و مرگشان در آینده نزدیک حتمی است. شیوه های فوق همچنین در مورد بیمارانی کاربرد دارد که در اثر صدمات شدید مغزی در حالت اغما به سر می برند و امکان بازیافتن هوشیاری در آنان وجود ندارد.

۲. اوتانازیای فعال (Active)

در این نوع اوتانازیا مرگ بیمار به تبع درخواست خود او صورت می گیرد. بهترین مثال در این مورد قتل است که در سال ۱۹۸۸ در میشیگان اتفاق افتاد. بیمار مبتلا به A.L.S بود و از اینکه بیماریش درمان ناپذیر است و مرگ به زودی فرا خواهد رسید به شدت وحشت زده بود و از پزشک معالجش درخواست کرد تا شرایطی را فراهم سازد که بدون احساس درد و به سرعت به زندگیش خاتمه داده شود. دکتر کیورکان (Kevorkian) مقدار زیادی دارو به وی تزریق کرد و سبب مرگ او شد. دکتر کیورکان سپس به اتهام قتل تحت پیگرد قرار گرفت. در سال ۱۹۹۹ هیأت منصفه او را به اتهام قتل درجه ۲ گناهکار تشخیص می دهد. دکتر کیورکان از مقادیر مرگ آور قرصهای خواب آور و یا گاز مونوکسید کربن برای خاتمه دادن سریع به زندگی بیماران استفاده می کرد* و نویسنده ای پیشنهاد کرد که برای نامیدن اوتانازیا از اسم کوآرک استفاده شود.**

۳. اوتانازیای غیرارادی (Involuntary euthanasia)

این نوع از اوتانازیا به منظور توضیح مرگ کسی که او به طور صریح تقاضای کمک برای مرگ نکرده است، استفاده می شود. این مورد اغلب در مورد بیمارانی که زندگی نباتی دائمی دارند و ممکن است هیچ گاه هوشیاری خود را به دست نیاورند اعمال می شود.

○ علت طرح مسأله

به طور کلی مردم دلایل متفاوتی برای خودکشی و خاتمه دادن به زندگی و ارتکاب

- Oregons Assisted Suicide law, ABC News Nightline, Dec7 1994 Geoffrey Fieger (Jack Kevor Kians Attorney)

- Martin Levin Verdicts on Verdicts About Easeful Death toronto 1996. Aug.10. payD5

خودکشی دارند.* برخی دچار افسردگی شدید در یک دوره طولانی هستند. این عده خودکشی را مناسب‌ترین راه برای غلبه بر مشکلات زودگذرشان می‌دانند. نظر عمومی این است که بهترین راه حل برای درمان بیماران مبتلا به افسردگی استفاده از مشاوره یا دارو است و این بیماران پس از درمان می‌توانند از زندگی‌ای که می‌خواستند با خودکشی خود را از آن محروم سازند لذت ببرند.

برخی دچار دردهای مزمن و حاد هستند و به علت فقر و تهیدستی از عهده‌تیهی داروها برنمی‌آیند و برخی به پزشکان و سواد و دانش آنها اعتقاد ندارند، یا عقاید خاصی دارند به هر حال نظری وجود دارد که خودکشی در این روش راه حل ترجیح داده شده نیست. برخی دچار اختلال حواس شده‌اند و بیماری آثار نامطلوب بر روی کیفیت زندگی آنها ایجاد می‌کند، بیماری‌هایی چون A.I.S، ایدز و آلزایمر و ... این بیماران احساس می‌کنند که این بیماری باعث از دست رفتن استقلال آنها خواهد شد و همواره باید تحت مراقبت قرار گیرند. برخی نیز تصور می‌کنند که ارزشهای شخصیتی و مقام اجتماعی خود را از دست خواهند داد و به خوبی می‌دانند که در آینده نزدیکی خواهند مرد و تمایل دارند که کنترل کاملی بر این مراحل داشته باشند. بسیاری از بیماران که توانایی این کار را ندارند نیازمند کمک پزشکان هستند. در حال حاضر در ایالت اورگون آمریکا و کشور هلند به این بیماران از راههای کاملاً قانونی کمک می‌شود. تجزیه و تحلیل نتایج اولین سال کمک به خودکشی در اورگون نشان داد که نسبتاً مقدار کمی از بیماران تقاضای کمک در تسریع مرگ کردند. طبق قانون تنها ۲۳ نفر از متقاضیان واجد شرایط لازم بودند که از میان آنها عده‌ای به سبب مقاومت پزشکان معالج منصرف شدند و شش نفر هم در اثر مصرف نکردن داروها، به مرگ طبیعی مردند.**

○ تجربه هلند در مورد اوتانازیا

پنجاه سال گذشته بسیاری از کشورهای غربی درگیر وضعیت دشواری بودند؛ از یک

- Peter Filene - In the arms of others - Ivan R.Dee(1982)

- Christofer Reed, oregon tackles mercy killing. Toronto, on, 1992-Jun 27,A12.

سو پیشرفتهای تکنولوژی پزشکی برای طولانی کردن عمر انسان و از سوی دیگر بیماری‌های درمان‌ناپذیر و تقاضا برای قانونی کردن اوتانازیا.

در استرالیا حدود شش ماه مجوز قانونی برای اوتانازیا وجود داشت، در بسیاری از ایالات امریکا برای قانونی کردن اوتانازیا مبارزاتی صورت گرفت.* هلند اغلب به عنوان یک کشور الگو مورد توجه بوده. اوتانازیای فعال در این کشور قانونی شده است بسیاری از پژوهشگران معتقدند که شرایط ویژه‌ای در هلند وجود دارد که به فرهنگ مردم این کشور برمی‌گردد و باعث تمایز آن از سایر کشورها می‌شود. برخی از این ویژگی‌ها عبارتند از:

- در این کشور میزان بسیار بالایی از استانداردها برای مراقبتهای پزشکی وجود دارد که در مقایسه با کشورهای دیگر رقم بالایی است. اکثریت بالای ۹۵ درصد مردم تحت پوشش بیمه‌های خصوصی قرار دارند و تعهدات و ضمانتهای بسیار زیادی برای سلامتی افراد وجود دارد.

- مراقبتهای تسکین دهنده در این کشور بسیار پیشرفته است در کلیه بیمارستانها بخشهایی به نام آرامشهای موقتی ایجاد شده است و خدمات درمانی در این کشور نسبت به سایر کشورها ارزان‌تر ارایه می‌شود.

در جنگ جهانی پزشکان هلندی به اردوگاهها می‌رفتند و بدون افشای نام بیمارانشان به مداوای آنها می‌پرداختند و این از عواملی بود که باعث افزایش اعتماد بیماران نسبت به پزشکان گردید.**

در سال ۱۹۷۳ انجمن اوتانازیای ارادی در هلند شکل گرفت و در سال ۱۹۸۱ دادگاه روتردام به این مسأله توجه کرد که در چه شرایطی اوتانازیای ارادی منتهی به تعقیب نخواهد شد. در سال ۱۹۸۴ دیوان تمیز هلند اعلام کرد اوتانازیای ارادی در صورتی که کاملاً صریح و جدی باشد می‌تواند موضوع قابل قبولی باشد. در سال ۱۹۹۰ شرایط آن در انجمن سلطنتی پزشکان هلند و وزارت دادگستری مورد توافق واقع شد و در سال

- Timothy Egan, "oregon's Assisted - Suicide law" Newyork Times service 1997-Nov-19

- Herbert Hendin "Physician - Assisted Suicied an Euthanasia in thd Netherlands, lesson's from the Dutch" 277 Journal of the American medical Association (Jun,4,1997)(p.1720 - 17220

۱۹۹۴ اصلاحات انجام گردید و به این ترتیب هلند اولین کشوری در اروپا بود که از مسؤولیتهای پزشکان در برابر بیماران تعریف قانونی ارایه می‌دهد. در دهم آوریل ۲۰۰۱ سنای هلند قانون اوتانازیا را تصویب کرد. از تعداد ۷۵ کرسی مجلس سنا ۴۶ نفر موافق و ۲۸ نفر مخالف تصویب این قانون بودند. هزاران نفر از مخالفان در حالی که سرنگهای بزرگی را حمل می‌کردند در خارج از سنا گرد هم آمده بودند و شعار می‌دادند که اوتانازیا همچنان قتل عمدی است. اما ظاهر امر نشان می‌داد که آنها در اقلیت هستند زیرا ۸۶ درصد از جمعیت هلند از تصویب این قانون حمایت کردند. وزیر بهداشت هلند خانم السبورست Elsborst این تصمیم بسیار محتاطانه را ستود و گفت که پزشکان به خاطر ملاحظات دینی از این کار طفره می‌رفتند اما در حال حاضر هم پزشکان و هم بیماران احساس رضایت و رهایی می‌کنند.*

اوتانازیا تحقق نمی‌یابد مگر اینکه...**

در قانون اوتانازیای هلند مقررات و شرایط دقیقی پیش‌بینی شده است و پزشکان در صورت قصور و تخطی از آن مورد تعقیب قرار گیرند بعضی از این شروط عبارت است از:

- پزشک باید یقین حاصل کند که بیمار به طور آزادی درخواست اوتانازی می‌کند و خود همه چیز را در نظر گرفته است بیمار باید آزاد باشد و بتواند هر سؤالی را که می‌خواهد از پزشک بپرسد.
- بیمار باید بر درخواست خود اصرار و تداوم داشته باشد.
- بیمار درمان‌ناپذیر و رنج و درد ناشی از آن غیر قابل تحمل باشد.
- بیمار از وضعیت و دورنمای زندگی خود آگاه باشد.
- بیمار باید با حداقل یک پزشک دیگر هم مشورت کند.
- بیمار باید از نظر فکری و روانی در وضعیت سالم و طبیعی قرار داشته باشد.
- بیمار باید رضایت کتبی و درخواست صریح خود را برای اوتانازیا اعلام نماید.
- بیمار باید در تقاضای اوتانازیا پیش قدم شود و پزشک نیز از سوی اطرافیان تحت

* - the Dutch make Euthanasia legal - Time magazin (Apr,11,2001)

** - The Dutch law that recived final Approval on April 10,2001.

فشار قرار گرفته باشد و...

○ مقابله اروپا با قانون اوتانازیا هلند

لایحه قانونی که در نوامبر گذشته در سنای هلند تصویب شد و ملکه بثاتریس آن را توشیح کرد واکنشهای بسیاری را در جوامع اروپایی به دنبال داشت. واتیکان این قانونگزاری را در مورد پزشکانی که مرتکب این عمل شوند با مأموران اعدام مقایسه کرد. وزیر بهداشت روسیه هشدار داد «در کشور ما اوتانازیا نمی تواند وجود داشته باشد دانشکده پزشکی ما و اعتقادات جامعه و فرهنگ و تاریخ ما اجازه تصویب آن را نخواهد داد و من از هم اکنون می توانم بگویم که این موضوع موجب سوءاستفاده مجرمین خواهد شد.» جامعه اوتانازیای ارادی انگلیس این قانونگزاری را بخشی از تمایل جهانی نامید و همچنین عنوان شد که بلژیک و اسپانیا از کشورهایی هستند که به این قانون توجه دارند.

نتایج نظرسنجی هایی که انجام شد نشان داد که در سال ۱۹۹۷، ۵۷٪ در امریکا، ۷۶٪ در کانادا، ۸۰٪ در انگلیس و ۸۱٪ در استرالیا و ۹۲٪ در هلند موافق اوتانازیا بودند.*

○ اعتقادات مذهبی در مورد اوتانازیا

در قرن سیزدهم میلادی توماس اکوئین تماس موارد خودکشی را مردود دانسته است به این علت که:

- این عمل زیرپا گذاشتن خواستها و آرزوهای طبیعی شخصی برای زنده بودن است.
- این کار به دیگر انسانها لطمه می زند.

زندگی هدیه خداوند است و تنها خود او می تواند آن را بگیرد.**

کلیسای کاتولیک لهستان مخالفت خود را با قانون جدید این گونه اعلام کرد: «چنین تصمیمی قبلاً توسط نازی های آلمان اتخاذ شده بود. این تلاشی است توسط انسان برای اصلاح کردن خداوند در حالی که زندگی انسان در دست خویش نیست و ما گیرنده

- Arthur Max. Europe opposes Dutch Euthanasia law Associated press writer April,12,2001.

- Essay: Euthanasia, Synod of the Great takes Reformed church in America

زندگی نیستیم».*

حرمت زندگی انسان ارزشی است اصولی که پیامبر اسلام بر آن تأکید فراوان کرده‌اند. خداوند در قرآن می‌فرماید: «هر کسی نفسی را بدون حق قصاص و یا بی‌فساد کردن او در زمین به قتل رساند مثل آن است که همه مردم را کشته و هر که نفسی را حیات بخشد مثل آن است که همه را حیات بخشیده است (سوره مائده آیه ۳۲).

آیا در اسلام حق خودکشی وجود دارد؟ خیر از آنجایی که ما خودمان را خلق نکرده‌ایم، اختیاری هم نسبت به وجودمان نداریم و موظف به مراقبت از آن هستیم و خداوند تنها مالک و گیرنده زندگی است. این استدلال که کشتن انسان برای رهایی او از درد و رنج کشنده است از نظر اسلام قابل قبول نیست. در اسلام شکیبایی و تحمل قویاً مورد توجه قرار گرفته است و بسیاری از گروه‌های مذهبی اعتقاد دارند که رنج و درد انسان می‌تواند فرصت خوبی برای خداشناسی و تزکیه نفس باشد.

از نظر مالی شکی نیست که هزینه مراقبت از بیمار علاج‌ناپذیر بسیار بالاست اما کسانی که عامل اقتصادی را دلیل عمده برای تجویز اوتانازیا می‌دانند با این ادعا که وقتی انسان از کار می‌افتد و سودمندی خود را از دست می‌دهد بار سنگینی می‌شود بر اقتصاد جامعه، منطقی کاملاً بیگانه با اسلام است. ارزشها بر مسایل اقتصادی تقدم دارند و مراقبت از افراد ناتوان در اسلام فضیلتی است که بسیار به آن توصیه شده است.

○ اوتانازیا از دیدگاه قانون

بسیاری از مردم کشتن بیماران ناامیدی که به تنهایی زندگی خود رسیده‌اند حمایت می‌کنند اما اگر این حق الزام‌آور و قانونی شود چطور؟ امکان سوءاستفاده وراث بی‌حوصله و کم‌طاقت چه می‌شود؟ آیا پزشکان در صوت اوتانازیا از تعقیب معاف خواهند شد؟

بسیاری معتقدند که اوتانازیا در تمام کشورها معمول است پس بهتر است که قوانین مربوط به آن تدوین گردد تا این کار در خفا انجام نشود این بیم هم وجود دارد که بیماران

برای خاتمه دادن به زندگیشان به هلند سفر کنند.

یک پزشک استرالیایی به نام Philip Nitschke پیشنهاد کرد یک کشتی متعلق به هلند خریداری شود و در آبهای خارج از قلمرو استرالیا با توسل به قانون اوتانازیای هلند استفاده گردد. این پزشک استرالیایی معتقد است که اگر قایق اوتانازیای او جامه عمل به خود نپوشید، بیماران اوتانازیایی استرالیا قطعاً به هلند سفر خواهند کرد.*

همانطور که در تعریف اوتانازیا ذکر شد اوتانازیا عبارت است از قطع درمان و از بین رفتن ارادی بیمار. قطع درمان به دو صورت امکان دارد:

۱- قطع درمان با انجام افعال مثبت.

۲- قطع درمان به واسطه ترک فعل.

به طور مثال پزشکی که با اذن و رضایت بیمار سرمی را که حیات او بدان بستگی دارد از دست بیمار خارج می‌کند و مرگ بیمار را تسریع می‌کند مرتکب قتل شده است. اما در این مورد باید قایل به تفکیک شد: چنانچه پزشک با اتکای به اذن سابق بیمار اقدام به انجام این عمل نماید، اذن و عفو سابق بیمار تأثیری در مورد بحث نخواهد داشت و اقدام پزشک منطبق با بند الف ماده ۲۰۶ ق.م.ا. و عمل ارتكابی قتل عمد خواهد بود: «مواردی که قاتل با انجام کاری و قصد کشتن شخص معین یا فرد یا افرادی غیر معین از یک جمع را دارد خواه آن کار نوعاً کشنده باشد خواه نباشد ولی در عمل سبب قتل شود» قتل عمدی خواهد بود. چرا که پزشک قصد کشتن آن بیمار را داشته و عمل او نیز هر چند نوعاً کشنده نبوده ولی در عمل سبب قتل بیمار گشته است. اما چنانچه رضایت بیمار مبنی بر سلب حیات خویش پس از عملیات منتج به مرگ اعلام گردد به نظر می‌رسد که عمل پزشک منطبق با ماده ۲۶۸ ه.ق.م.ا. و از موارد قصاص نمی‌باشد: «چنانچه مجنی علیه قبل از مرگ جانی را از قصاص نفس عفو نماید حق قصاص ساقط می‌شود و اولیای دم نمی‌توانند پس از مرگ او مطالبه قصاص نمایند». البته باید دانست که سقوط مجازات قصاص در ماده ۲۶۸ به معنی آن نیست که حق مطالبه دیه مقتول را از پزشک نخواهند داشت.

حالت دوم یعنی قطع درمان به واسطه ترک فعل یعنی پزشک بیمار را به حال خود واگذارد و از اقداماتی که برای زنده نگه داشتن او لازم است خودداری کند، مرتکب ترک فعلی گردیده است که به واسطه آن از بیمار سلب حیات شده است با توجه به ماده ۲۰۶ و بندهای سه گانه آن درمی یابیم که در هر سه بند این ماده فعل مثبت به عنوان رکن مادی قتل عمد معرفی گردیده است نه ترک فعل. در این حالت نمی توان عمل پزشک را منطبق با ماده ۲۰۶ ق.م.ا. دانست البته خودداری از مراقبت و مداوای بیمار توسط پزشک و پرستار به قصد سلب حیات جزء وظایف آن می باشد و می تواند آنها را در معرض اتهام قتل عمدی قرار دهد. اما از آنجا که آرای دادگاه باید مستند به حکم قانون باشد و اصل تفسیر مضیق قوانین کیفری و تفسیر به نفع متهم و نیز تأکید ماده ۲۰۶ بر فعل مثبت مادی مانع از شناختن ترک فعل به عنوان رکن مادی قتل عمد می شود.*

البته می توان عمل پزشک را منطبق با بند ۲ ماده واحده قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی دانست که مقرر می دارد: «هرگاه کسانی که حسب وظیفه یا قانون مکلف هستند به اشخاص آسیب دیده یا اشخاصی که در معرض خطر جانی قرار دارند کمک نمایند از اقدام لازم و کمک به آنها خودداری کنند به حبس تعزیری از شش ماه تا سه سال محکوم خواهند شد». و در نهایت طبق ماده ۶۱۲ ق.م.ا. هر کس مرتکب قتل عمد شود و شاکی نداشته و یا شاکی داشته ولی از قصاص گذشت کرده باشد و یا به هر علت قصاص نشود در صورتی که اقدام وی موجب اخلال در نظم و سیانت و امنیت جامعه و یا بیم تجری مرتکب یا دیگران شود دادگاه مرتکب را به حبس از سه تا ده سال محکوم می نماید.

○ مطلب پایانی

درست است که قانونی کردن اوتانازیا راه فوق العاده ای برای درمان پوچ و بیهوده و نومیدانه بیماران محکوم به مرگ نیست و عقب نشینی از مراقبتهای پزشکی و معالجه، براساس درخواست بیمار هیچ مقصودی از علم پزشکی را حاصل نمی کند و هیچ

پزشک و حقوقدان و انجمنی هم مخالف دست کشیدن از مراقبت نخواهد بود تا زمان مرگ فرارسد، اما با این حال نمی‌توانیم منکر وجود آن در هر جامعه‌ای شویم و به نظر اینجانب بهتر است که قانون خاصی در اختیار داشته باشیم تا براساس آن و با رعایت کامل عدالت و انصاف هم پزشکان تکلیف خود را بدانند و هم قضات بتوانند با وجدانی آسوده به قضاوت بنشینند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی